

Список литературы:

1. Герасимова И.А. Ивахнов В.Ю. Проблема сохранения культурной идентичности в условиях глобализации». – Научный журнал СЕРВИС PLUS Том 11. – 2017, № 2, – 66 с.
2. Никифорова П.Г. Проблема национальной идентичности в условиях глобализации. – Россия, Республика Саха (Якутия), Вестник Башкирского университета. 2008. Т. 13. №2, – 382 с.
3. Штомпель Л.А., Штомпель О.М., Архаизация современной культуры: необходимость или случайность? – 2018/<https://cyberleninka.ru/article/n/arhaizatsiya-sovremennoy-kultury-neobhodimost-isluchaynost/viewer>
4. «Мәңгілік Ел» – многовековая мечта о независимости Казахстана» – 2018/<https://ank.kz/post/mglk-el-mnogovekovaya-mechta-o-nezavisimosti-kazaxstana>

ӘОЖ: 314.156

Айтбек М.Н. – магистрант,
Карагандинский университет имени Е.А. Букетова
Караганда, Казахстан

Этнодемографиялық баланс негізінде аймақтық саясатты жетілдіру

Аймақ халқының көбеюі – бұл демографиялық процестердің жиынтығы, соның ішінде туу, өлім, неке, ажырасу, халықтың әлеуметтік қозғалысы және оның көші-қон ұтқырлығы. Динамикадағы халықтың табиғи, әлеуметтік және кеңістіктік қозғалысы халықтың саны мен өсу қарқыны, отбасының мөлшері мен құрамы, жас құрылымы, білім беру және кәсіби біліктілік деңгейі, өмір сүру ұзақтығы мен сапасы арқылы көрінетін халықтың белгілі бір саны мен сапасының нәтижесі болып табылады және т. б.

Демографиялық және әлеуметтік-экономикалық факторлар өзара тәуелді және өзара тәуелді, бірақ шешуші рөлі соңғыларында бар. Әлеуметтік дамуда демографиялық фактор оның алғышарты ғана емес, сонымен қатар нәтиже, оның өнімі. Алайда, бұл қоғамның әлеуметтік прогресі мен экономикалық дамуындағы демографиялық фактордың енжарлығын білдірмейді. Белгілі демограф А.Я. Кваша дұрыс атап өткендей: «Экономикалық факторлардың демографиялық дамуындағы шешуші рөлді бөлу әлеуметтік және экономикалық құбылыстардың

тәуелсіздігін білдірмейді демографиялық факторлардан. Керісінше, демографиялық факторлар экономикалық дамуға және соған айтарлықтай әсер етеді уақыт өте келе экономикалық әсер ету деңгейі төмендемейді, дегенмен байланыс формалары уақыт өте келе өзгереді» [1]. Заңдылық бұл ереже нарықтық экономиканың қазіргі даму кезеңінде толығымен расталады. Демографиялық факторды бағалау кезінде халықтың әлеуметтік дамуғағы рөліне сүйену керек. Халық бүкіл әлеуметтік өндірістің негізі және субъектісі ретінде әрекет етеді. Еңбек ресурстарын молайту көзі ретінде – халық – қоғамның басты өндірістік күші. Сонымен бір мезгілде халық болып табылады және негізгі пайдалану күші. Халық – барлық қоғамдық қатынастардың субъектісі, оның дамуы бәрінің мақсаты қоғамдық прогресс, барлық әлеуметтік процестерді басқару.

Демографиялық фактор әрқашан қоғамның дамуында шешуші рөл атқарады, бірақ қазіргі кезең популяция проблемаларының шиеленісуімен сипатталады. Бұл әлеуметтік дамудың қарқыны мен пропорцияларының өзгеруіне, сондай-ақ әлеуметтік саясаттың басымдықтарына айтарлықтай әсер етеді. Нарықтық экономикаға көшу жағдайында халықтың демографиялық және экономикалық құрылымы ерекше маңызға ие әлеуметтік саясат практикасына негізгі физиологиялық және физиологиялық қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін тұтыну тауарлары мен қызметтер жиынтығын сатып алу шығындарын анықтайтын ең төменгі тұтыну бюджетін пайдалануы енгізілген кезде адамның әлеуметтік-мәдени қажеттіліктері өседі. Осы құрылымдардың ерекшеліктерін ескерудің маңыздылығымен міндеттілігі негізінен күшті аумақтық дифференциациямен анықталады [2].

Соңғысы нақты ауырлық дәрежесінде көрінеді ең төменгі шекте тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді сатып алу үшін ғана табысы бар ел өңірлерінің тұрғындары бюджет, аймақтар бойынша әр түрлі. Дәлірек айтсақ, бұл көрсеткіштер тек жеке деңгейде ғана ерекшеленбейді аймақ, бірақ әр аймақтың ішінде. Шындығында, қазір әрбір аумақтық-әкімшілік құрылым (қала, аудан) өзінің ең төмен күнкөріс деңгейіне және негізінен табыс деңгейімен айқындалатын өзінің кедейлік шегіне ие жұмыспен қамтылу және жұмыссыздық көрсеткіші, отбасының орташа мөлшері, ет және сүт өнімдерін тұтыну деңгейі, көкөніс, жеміс-жидек және т. б. нарықтық экономиканың дамуы кезінде осы факторларды ескермеу экономикалық жағдайға әкелуі мүмкін. Бұл жағдайда кедейлер мен байлардың аумақтық поляризациясы айтарлықтай мөлшерге жетеді, нәтижесінде басым бөлігі жекелеген өңірлердің халқы кедейлік шегінен төмен болуы

мүмкін, яғни шекараларда белгіленген деңгейден төмен өмір сүретін болады ең төменгі тұтыну бюджеті болады. Нәтижесінде, әлеуметтік қақтығыстардың шиеленісуі мүмкін, әсіресе нарықтық экономикаға өтпелі кезеңнің басында әлеуметтік шиеленіспен сипатталатын депрессиялық аймақтарда. Қала құраушы факторлардың бірі бола отырып, халық саны бір уақытта жағдайды қалыптастырады және анықтайды өнеркәсіп кәсіпорындарын, көлік желісі, коммуналдық шаруашылық, байланыс ұйымдарын, Денсаулық сақтау, ағарту, мәдениет мекемелерін және өңірлік нарықтық инфрақұрылымның басқа да объектілерін (бөлшек сауда желісі) құру, көлік агенттіктері, қор биржалары, тұрғын үй, саяжайлар мен гараждар, жинақ және коммерциялық сату және айырбастау орталықтары сақтандыру компаниялары, еңбек биржалары, жұмыспен қамту орталықтары), Халықты әлеуметтік қорғау, кадрларды қайта даярлау органдары, нарықтың сұранысы мен сыйымдылығын зерттеу бойынша фирмалар және т. б. Осылайша, демографиялық фактор негізінен аймақтық нарықтардың бүкіл жүйесімен байланысты қалыптастыру және жұмыс істеуі – бұл нарықтардың аумақтық ұйымдастырылуының ерекшеліктерін анықтайтын тікелей немесе жанама әсер ету. Сонымен қатар, халықтың көбею режиміндегі өзгерістер тиісті өзгерістерді тудыруы мүмкін аймақтың құрылымдық және демографиялық саясаты.

Тәуелсіз Қазақстанның жүргізіп отырған ұлтаралық келісім саясаты мен жаппай қуғын-сүргінге негізделген тоталитарлық жүйенің саясаты бір-біріне мүлде ұқсамайтын қарама-қайшы болып табылады. Тоталитарлық жүйе қоғамдағы кез келген ой еркіндігімен күресіп оны болдырмауға тырысты. Оның жазалау нысанына тек жеке тұлғалар ғана емес, тұтастай халықтар ілікті. Ал республикамызда жүзеге асырылып отырған ұлтаралық келісім саясаты Конституцияда бекітіленген мәдени плюрализмге негізделген. Қазақстан Республикасының ұлттық саясаты әртүрлі өркениеттер мен мәдениеттер арасындағы арақатынасты жақсартуды, Қазақстанда азаматтық қоғам мен құқықтық мемлекетті тездетіп қалыптастыру үшін биліктің, саяси партиялар мен қоғамдық ұйымдардың, тұрғындардың күш-жігерін бір арнаға тоғыстыруды көздейді.

Қазақстан полиэтникалық мемлекет болып табылады. Сондықтан мемлекет жүзеге асырып отырған ұлттық саясат кез келген мәселені шешуде және шаруашылық-еңбек үдерісіне ұйымдастыруда бір территорияда өмір сүріп отырған әрбір этникалық қауымдастықтың әлеуетін айқындап оны қоғамдағы барлық үдерістерге кеңінен тартуға негізделуі қажет.

Әртүрлі табиғи-климаттық, әлеуметтік, демографиялық және эко-

номикалық жағдайларға ие Қазақстанның кең аумағы, аймақтың дамуын басқаруға қажеттілік туындататыны белгілі. Сонымен қатар, еліміздің тәуелсіздік алғалы жүргізген экономикалық реформалары, аймақтар арасындағы алшақтықты күшейтіп жібергенін ескеру керек. Осы кезде экономикалық, құқықтық, әлеуметтік және басқа да шаралар кешенін қамтитын аймақтық саясаттың рөлі жоғарылайды, мемлекет оны аймақтардың тиімді, әрі астарласа дамуы үшін қолданады және аймақтық саясат арқылы дамуы күрделі аймақтарға басқаларымен өмір сүру жағдайы тең дәрежеде болуы үшін мүмкіндік береді.

Аймақтық саясаттың мақсаты болып – аймақтар арасындағы әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі айырмашылықтарын, инвестициялық жобалар енгізу арқылы азайту болып табылады. Ол өз кезегінде инфрақұрылымның нығаюына, шаруашылық қызметтің дамуына және халықтың тұрмыс деңгейінің дамуына әкеп соғады.

2001 жылы Қазақстан Үкіметімен 2002-2006 жылдарға аймақтық саясат Тұжырымдамасы қабылданды. Аталған Тұжырымдаманы жүзеге асыру барысында, оның басты мақсаты – әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі бойынша аймақтар арасындағы айырмашылықтарды төмендетуді қамтамасыз ету орындалмады. 2009 жылғы ЖАӨ көлемінің динамикасы, 2005 жылмен салыстырғанда Концепцияның тиімсіздігін дәлелдейді. Мысалы, егер 2005 жылы Алматы қаласында ЖАӨ көлемі 19,7% құраса, Атырау облысында 10,6%, Жамбыл облысында 2,2% құрады. Ал 2009 жылы ЖАӨ ең жоғары көрсеткіші, бұрынғыша Алматы қаласында тіркелді (19,2%), Атырау облысында (10,9%), ал ең төменгі көрсеткіш – тағы Жамбыл облысында (2,2%). Сәйкесінше, егер 2005 жылы ЖАӨ ең жоғары және ең төмен көрсеткіштері арасындағы айырмашылық 17,5% құраса, онда 2009 жылы ол дәл сондай дерлік көрсеткішке ие болды (17%). Сонда, 4 жыл ішінде аймақтар арасындағы алшақтық не бәрі 0,5% қысқарды [3].

Тиімді аймақтық саясатты құрастыру үшін аймақтарды ұқсас мәселелері жағынан және экономикалық әлеуеті мен экономикалық құрылымына байланысты, экономикалық көрсеткіштері бойынша саралау керек.

Оған қоса, аумақтың стратегиялық дамуын қамтамасыз ету бойынша мемлекеттік деңгейде заңнамалық және нормативтік-құқықтық құжаттар әзірленіп жатыр. Сондай-ақ, Үкімет 2015 жылға дейін ҚР аймақтық даму Стратегиясын әзірледі. Бұл Стратегия мемлекеттің тұрақты дамуын қамтамасыз етуге бағытталған және аймақтық және әлемдік экономикада, бәсекеге қабілетті мамандану құру негізінде, халықтың тіршілік жағдайына қолайлы жағдай құруға

бағытталған, сонымен қатар халықты қоныстандыру және экономикалық әлеуетті оңтайлы кеңістікті ұйым құруға негізделген. Бірақ, сарапшылардың есебіне сәйкес, бүгінгі күні негізінен әдістемелік, нормативтік-құқықтық және жүйелендіруші сипаттағы іс-шаралар жүзеге асырылды [4].

Қазіргі уақытта аумақтың біркелкі даму тұжырымдамасының орнына, өсу полюсы болып – аймақтық және әлемдік нарықпен бірлескен және елдің басқа аймақтары үшін «локомотивтер» ролінде жүретін, ең динамикалы дамушы қалалар мен аймақтар табылатын, поляризацияланған даму тұжырымдамасы келеді.

Аймақтардың заманауи жағдайын зерттеу, облыстардың әкімшілік белгілеуі шегінде, ҚР аймақтарының әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі бойынша бір-бірінен қатты айырмашылықтары бар. Барлық өте маңызды экономикалық сипаттамалар мен тұрғындардың өмір сапасы мен деңгейі көрсеткіштері өте кең ауқымда теңселеді. Мысалы, 2011 жылы Атырау облысының жан басына шаққандағы ЖІӨ көлемі (ең үлкен көрсеткіш – 3626 мың теңге), Оңтүстік Қазақстан облысының жан басына шаққандағы ЖІӨ көлемінен (ең төмен көрсеткіш – 310,4 мың теңге) 11,7 есе асып түсті. Атырау облысында бір жұмысшының орташа жалақы көлемі Алматы облысының ұқсас көрсеткішінен 3 есе асып түсті. Күнкөрістің ең төменгі деңгейі 134,6% Маңғыстау облысындағы республикалық орташа көрсеткіштен Оңтүстік Қазақстан облысындағы 72%-ға дейін теңселип тұрды [5].

Аймақтардың дамуының стратегиялық бағыттарын әзірлеу механизмі ең бірінші келесі шаралардың жүзеге асуымен байланысты:

- инвестициялық ресурстарды мобилизациялау жолымен шикізатты кешенді өңдеуді ұйымдастыру;
- агро өнер кәсіптік өндірісті жаңғырту;
- өңдеуші өнеркәсіп үлесінің өсу пайдасына инвестиция құрылымын өзгертуді ынталандыру;
- әраймақ үшін олардың ерекшеліктерін ескере отырып, арнайы бағдарламалар әзірлеу;
- инвестициялық-инновациялық қызмет саласында заңнаманы жетілдіру;

– ҒЗТКЖ-ға аударымның қатаң пайызын орнату жолымен ғылыми зерттеулерді бюджеттік қаржыландыру деңгейін жоғарылату.

Осылайша, тәуелсіз Қазақстанның дағдарыстан кейінгі дамуының жаңа жағдайларында мынадай айырым белгілерімен сипатталатын «жаңа өңірлік саясатты» қалыптастыру және жүзеге асыру орынды болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Леонов С.Н., Сидоренко О.В. Селективная региональная политика как самостоятельный тип региональной политики государства//Электронный вестник. – 2011.
2. Диагностика конкурентоспособности регионов Республики Казахстан. Обзор текущей и стратегической конкурентоспособности /АО «Институт экономических исследований» ; Центр регионального развития и исследований конкуренции. – Астана. – 2016.
3. Уровень жизни населения в Казахстане: стат. сб./под ред. Ю.К. Шокоманова. – Алматы, 2005.
4. Асылбаев К.Б. Оценка качества жизни в регионах Республики Казахстан//Экономика и статистика. – Астана, 2016.
5. Методика расчёта основных показателей миграции населения//Официальный сайт Комитета по Статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан /http://stat.gov.kz/faces/homePage/homeMethodologySubPage?_adf.ctrl-state=1beyh7udvj_93&_afzLoop=15927498254552873#%40%3F_afzLoop%3D15927498254552873%26_adf.ctrl-state%3D77pifgt5u_84.

ӘОЖ: 297.1

Ахмадьянова А. Е. – магистрант,
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Қарағанды, Қазақстан

Қазақстандағы әлемдік дін дамуының мәдени аспектілері

Қазақстан – мәдени мұрасы мол ел, дін оның тарихы мен бірегейлігін қалыптастыруда маңызды рөл атқарды. Атап айтқанда, Ислам Қазақстанда мың жылдан астам уақыт бойы маңызды діни дәстүр болды және ол елдің мәдени және әлеуметтік ландшафтының маңызды аспектісі болып қала береді.

Қазақстандағы исламның тарихи және мәдени аспектілерін зерттеу бірнеше себептерге байланысты маңызды. Біріншіден, бұл діннің уақыт өте келе қазақ мәдениеті мен қоғамының дамуына қалай әсер еткені және оның бүгінгі таңда қазақ халқының өмірін қалай қалыптастырып жатқаны туралы түсінік береді. Екіншіден, Қазақстандағы Исламды зерттеу аймақтағы дін мен мәдениет арасындағы күрделі қарым-қатынастарды және олардың жалпы ислам әлеміне әсерін кеңірек түсінуге ықпал етеді. Бұл аталған тақырыптың